

УДК 378.011.3-051:784(477+510)

Чжу Юньжуй

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID ID 0000-0002-9838-6612

DOI 10.24139/978-617-7487-53-0/2019-01-02/148-156

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВОКАЛУ» ТА ЙОГО СТРУКТУРА

У статті уточнено сутність поняття пізнавальної активності та специфіку її прояву в діяльності майбутнього викладача вокалу. Розглянуто основні види прояву пізнавальної активності, притаманні вокально-викладацькій професії: критичне сприйняття та вербально-педагогічна інтерпретація творів, їх розучування й виконання, науково-методична та викладацько-практична пошуково-творча діяльність. Обґрунтовано структуру пізнавальної активності в єдності орієнтаційно-спонукального, індивідуально-характерологічного, когнітивно-операційного та творчо-діяльнісного компонентів.

Ключові слова: *пізнавальна активність; викладач вокалу; структурні компоненти: орієнтаційно-спонукальний, індивідуально-характерологічний, когнітивно-операційний, творчо-діяльнісний.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції в розвитку мистецької, зокрема – музичної освіти в Україні в загальному контексті європейської інтеграції визначаються орієнтацією на фундаментальні цінності людства та самореалізацію особистості. У зв'язку з цим актуальною проблемою сьогодення є модернізація всіх ланок музичної освітньої системи, зокрема – оновлення змісту й організаційних форм підготовка фахівців – майбутніх учителів музичного мистецтва.

Важливість вирішення зазначеного завдання в галузі вокальної освіти пояснюється недостатньо високими результатами прищеплення вчителями музичного мистецтва школярам співочих навичок, що суттєво гальмує музичний розвиток останніх, не дозволяє отримувати мистецько-гедоністичне задоволення від виконавської діяльності, обмежує форми їх активного музикування.

Аналіз актуальних досліджень. На цей час українська вокальна школа має значні здобутки в галузі освіти майбутніх викладачів. Так, методологічні засади підготовки студентів до вокально-викладацької діяльності досліджували О. Олексюк, Н. Овчаренко, Г. Падалка, О. Рудницька та ін. Питанням стимуляції активності, самостійності мислення та готовності до фахового самовдосконалення майбутніх викладачів вокалу присвячені дослідження Н. Толстової, Є. Проворової, Тан Цземін та ін. Методичні аспекти впровадження інноваційних підходів

у процес вокальної підготовки фахівців досліджують Л. Бірюкова, Л. Василенко, Н. Гребенюк, Г. Стасько, Г. Панченко та ін. Розробці методів вокальної підготовки студентів магістратури на засадах інноваційних технологій приділили увагу А. Козир, Н. Кьон, Лю Цзя, Сі Даофен та ін.

Мета статті – уточнити сутність поняття пізнавальної активності та структуру її прояву відповідно специфіки та змісту вокально-викладацької діяльності.

Методи дослідження. Для розв'язання поставленої мети в дослідженні використано комплекс взаємоузгоджених методів, зокрема теоретичних: аналіз, історичний аналіз, систематизація, узагальнення, міждисциплінарне синтезування, порівняння – для визначення сутності поняття пізнавальної активності майбутніх викладачів вокалу; теоретичного моделювання – для виявлення структури означеного поняття.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що саме в галузі вокальної освіти до цього часу залишається поширеним навчання на засадах репродуктивних методів, що зумовлено низкою чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру. Головним чинником об'єктивного характеру є специфіка вокального розвитку співаків-початківців, які не мають змоги самостійно оцінити реальну якість звучання власного голосу в силу його сприйняття «зсередини», яке суттєво відрізняється від «зовнішнього», реального звучання. Це пояснює низьку питому вагу самостійності студентів на початковому етапі навчання, їх нездатність до самоаналізу й самокорекції. Звідси виникає загроза створення у вокалістів настанови на постійне керівництво своєю співацькою діяльністю з боку викладача й концертмейстера. Вірогідно, за інерцією, викладачі-вокалісти і в подальшому не приділяють достатньо уваги стимуляції в студентів навичок самостійної пізнавальної та навчальної діяльності, зокрема – здатності самостійно (без допомоги концертмейстера) розучувати вокальні твори, їх самостійно інтерпретувати, адекватно визначати власні недоліки та коректувати їх (Левчук, 2013).

Зрозуміло, що це становище суттєво гальмує рівень ініціативи, самостійності мислення й діяльності студентів магістратури, що свідчить про необхідність суттєвої перебудови вокально-освітнього процесу в напрямі стимулювання в майбутніх викладачів вокалу пізнавальної активності.

Уточнюючи сутність поняття «пізнавальні активність», будемо розглядати її як властивість особистості, в якій поєднуються два аспекти її діяльності, а саме – активність і пізнання.

Під активністю в психолого-педагогічних дослідженнях розуміється певна форма саморуху, саморозвитку, яка приводить до змін у поведінці, конкретних формах дій, внутрішніх станах індивіду (О. Леонтьєв (Леонтьев, 1978)). Активність відносять до найбільш загальних характеристик живих істот, яка забезпечує підтримку провідних для їхньої життєдіяльності функцій та уможливорює адаптацію до навколишнього світу.

Джерелом активності живих організмів вважається наявність певних потреб, станів живої істоти, які відображають її залежність від умов існування та спричиняють формування певного ставлення й змін, відповідно до нових умов (К. Платонов (Платонов, 1986)). У людини як соціальної істоти коло цих потреб значно більш широке й різноманітне; воно охоплює потреби як інстинктивного, так і особистісного, суспільно-соціального, культурно-цивілізаційного походження. Це розмаїття потреб стає основою відповідних форм активності й діяльності кожного індивіду.

Зазначимо, що, розглядаючи поняття активності й діяльності, науковці в одних випадках майже ототожнюють ці поняття, в інших – визначають наявність між ними суттєвих відмінностей. Принципова відмінність активності й діяльності вбачається в тому, що діяльність виходить з потреби в певному предметі, а активність – з потреби в діяльності, тобто вона визнається притаманною самій діяльності. Не менш важливо, що активність особистості відбувається у двох проявах: реальному (діяльнісно-практичному) та ідеальному (мисленнєво-інтелектуальному), які становлять джерельну сутність пізнання.

Пізнання науковці визначають як важливий спосіб реагування суб'єкта на оточуючу дійсність з метою пристосування до нього та перетворення відповідно до потреб, що виникають. Пізнання відрізняється багатомірністю форм його здійснення, реалізуючись у чуттєво-сенситивній реакції, відображенні й спогляданні, сприйманні, уявленні та абстрактних формах пізнання – мисленні, узагальненні, аналізі й синтезі, класифікації, судженні, умовиводах тощо.

Загальновизнано, що специфікою пізнання у сфері музичного мистецтва є його належність до художнього різновиду відображення дійсності, що реалізується в єдності сенсорного й розумового, інтуїтивного й раціонального, практичного й ідеального, емоційно-спонтанного й логічно-раціонального способів пізнання, притаманних музичному образу як носію художнього сенсу. Це означає, що різні види пізнавальної діяльності: сенсорної, тілесно-рухової, почуттєво-емоційної, понятійно-вербальної, музично-практичної виявляються однаковою мірою необхідними музиканту й мають забезпечуватися відповідними способами прояву його пізнавальної активності.

Суттєвим для розгляду досліджуваного феномену в площині діяльності майбутніх викладачів вокалу є й те, що їхня діяльність відбувається в трьох площинах: художньо-виконавській, науковій та практичній, кожна з яких відрізняється своєрідністю як проекції аналізу та пізнання, так і форм та способів здійснення останніх.

Узагальнюючи, під пізнавальною активністю викладачів з вокалу будемо розуміти цілеспрямоване збагачення знань і художніх уявлень, яке здійснюється за їх власною ініціативою та потребою, спрямованою на поглиблення своєї фахової ерудиції, розвиток самостійності мислення, збагачення форм науково-пошукової, методичної та практичної діяльності.

Прояв студентами пізнавальної активності сприяє якісному засвоєнню та переробці інформації й тим самим – досягненню більш високого рівня сформованості навичок самостійної навчальної та професійної діяльності, оптимальній творчій самореалізації.

Варто наголосити, що прояв пізнавальної активності в галузі вокального мистецтва посилюється завдяки переживанню яскравих емоцій, художньо-гедоністичного задоволення від вокального виконавства, привабливості співу як форми творчого спілкування визнання його особистої цінності як джерела натхнення, способу власної самореалізації, а з цим – і спонуки до самостійної та наполегливої праці у сфері пізнання й виконавського самовираження.

Зазначене дає підстави визначити важливим структурним складником пізнавальної активності *орієнтаційно-спонукальний* компонент.

У визначенні наступного компоненту звернемо увагу на те, що міра яскравості пізнавальної активності має суттєві відмінності в різних суб'єктів діяльності, адже на її прояв впливає цілий комплекс чинників психофізіологічного, особистісного, соціального характеру. Це зокрема, властиві особистості тип нервової системи, темперамент, від яких певною мірою залежить здатність до концентрації уваги, працездатності; типові особистісні риси, які виражаються в ступені цілеспрямованості, наполегливості, послідовності й довершеності дій; комунікативні властивості, морально-особистісні переконання, почуття соціальної, громадянської, професійної відповідальності тощо.

Визнання ролі індивідуально-характерологічних рис у єдності їх прояву на зазначених рівнях дає підстави приділяти суттєву увагу психофізіологічним, особистісно-характерологічним, комунікативно-діяльнісним і морально-особистісним аспектам пізнавальної активності майбутніх викладачів вокалу, а *індивідуально-характерологічний* компонент вважати необхідним складником досліджуваного феномену.

В обґрунтуванні наступного структурного компоненту пізнавальної активності майбутніх викладачів вокалу підкреслимо, що специфіку останньої становить її об'єкт, тобто феномен художнього типу, пізнання якого відбувається в різноманітних видах музичної діяльності – сприйнятті, виконавсько-інтерпретаційному осягненні музичних творів, музично-виконавській, продуктивній та педагогічній творчості. Розглянемо, в чому проявляється особливість пізнання в зазначених формах діяльності та в якій формі вона відбивається на змісті й характері пізнавальної активності магістрантів як суб'єктів учіння.

У наукових джерелах визначається, що сприйняття є базовим видом будь-якої діяльності. Його сутність визначається як чуттєве відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності в сукупності притаманних їм властивостей та особливостей, яке відбувається в безпосередньому впливі

подразників на рецептори, органи чуття й забезпечує безпосередньо-чуттєву орієнтацію в оточуючому світі (Рудницька, 1998).

Музичне сприймання, на переконання О. Рудницької, становить основну ланку художньо-освітньої практики й пізнання. Воно забезпечує можливість і способи прилучення людини до образного змісту художніх творів, відіграє суттєву роль у діяльності слухача, глядача, виконавця, художнього критика, педагога мистецьких дисциплін. Оскільки формування в суб'єкта образу того чи іншого явища включає акти виділення інформативних ознак, їхнього аналізу, порівняння, відбору, абстрагування, запам'ятовування тощо, сприйняття є першим і обов'язковим етапом будь-якого розумового процесу.

Дане твердження, на думку автора, має принципове значення для розуміння особливостей художнього сприйняття, «тлумачення якого набуває додаткового смислового навантаження як узагальнений вид духовно практичної діяльності, що вимагає не тільки логічного осмислення одержаної інформації, але й потреби усвідомити та інтерпретувати результати суб'єктивного емоційного осягнення образно-символічного змісту твору» (Рудницька, 1998, с. 478). Завдяки цьому художнє сприйняття вважається ширшим поняттям, чим первинне відчуття й усвідомлення сенсорної інформації (звукової, зорової, тактильної) та характеризується складною взаємодією перцептивних, інтелектуальних, емоційно-чуттєвих, раціональних, репродуктивних і творчих, інтуїтивних і свідомих процесів, які становлять базу художнього пізнання, музичного мислення, свідомої виконавської та викладацької діяльності.

З цього стає ясно, що дії пізнавального характеру під час сприйняття музичних творів відіграють важливу роль у подальшому процесі оволодіння студентів виконавською та вокально-педагогічною діяльністю. Саме завдяки пізнавальній активності слухач або майбутні виконавці й педагоги мають можливість проникати в художній замисел композитора, зрозумілий ним на тлі ерудованості в галузі культури, стилю, типових форм мистецької, музичної діяльності, оволодіння якими потребує прояву особистістю власної активної пошуково-відбіркової діяльності у сфері музичних феноменів, історико-культурологічних досліджень, мемуарної, художньої літератури тощо.

Крім того, пізнавальна активність виконавця має стосуватися питань методико-практичного забезпечення виконавської діяльності, а саме – орієнтації в принципах формування виконавських навичок, їх удосконалення, технології розучування твору, здійснення самоконтролю, самоаналізу, самооцінювання, що потребує самостійно-розумової діяльності з інтеграції попередньо набутих знань і реалізації в різних видах фахової діяльності. Зазначене свідчить про важливість *когнітивно-операційного компоненту* пізнавальної активності майбутніх викладачів вокалу.

Формування когнітивно-операційного компоненту базується на потребі особистості в збагаченні й розширенні горизонту своїх музично-феноменологічних знань і практичних умінь, закладаючи підґрунтя для їх застосування в нових контекстних умовах, самовдосконалення й оновлення.

Важливими для нас є і свідчення психологів, які вважають, що саме активність надає особистості можливість підніматися над стандартами, реалізувати неординарні зусилля для досягнення певної мети, знаходити власні рішення, організовувати й реалізовувати свою діяльність без сторонньої допомоги. Отже, важливим аспектом стимуляції пізнавальної активності має стати включення студентів у цілеспрямовану та спеціальним чином організовану самостійну та творчу навчальну діяльність, у процесі якої відбувається не тільки збагачення навичок самостійного поповнення своїх знань, а й реалізація творчих потенцій (Леонтьев, 1978).

Головними різновидами творчих проявів у сфері вокально-освітньої діяльності вважаємо виконавсько-інтерпретаційну діяльність у її виконавській, педагогічній, музикознавчій формах; музично-продуктивний, теоретико-методичний та фахово-практичний різновиди.

У першому, виконавсько-інтерпретаційному, виді творчої діяльності пізнавальна активність є заставою проникнення музиканта в художній замисел композитора, усвідомлення унікальності твору на тлі ерудованості в галузі художньої культури й мистецтва, сформованого почуття стилю. Характеризуючи цей вид діяльності, науковці звертають увагу на специфіку художніх явищ, яка полягає в багатозначності художнього образу, а звідси – в неоднозначності «прочитання», реконструкції авторського замислу (С. Раппопорт, Л. Мазель, Є. Назайкінський та ін.).

Отже, проникнення в сутність ідеї музичного твору вимагає володіння технологією диференційованого й цілісного аналізу, здатності встановлювати зв'язки між інтонаційно-текстовою основою твору й засобами виконавської виразності, своєрідністю їх прояву в певному комплексі й динаміці розвитку.

Характеризуючи особливості педагогічної інтерпретації, зауважимо, що педагогічна інтерпретація здійснюється у вербальній формі: викладач має її пояснити учневі власне трактування твору, розкрити особливості та причинно-наслідувальні зв'язки між інтонаційно-структурними особливостями твору та уявним ідеалізованим характером звучання, а з іншого – не тільки враховувати індивідуальні особливості свого студента, але й стимулювати його самостійність і бути готовим до прийняття інших пропозицій, до творчого діалогу й вироблення спільного рішення.

Процес набуття студентами навичок творчого музикування – імпровізації, аранжування, добру акомпанементу тощо, тісно пов'язаний із мірою їх ініціативності, впевненості, налаштування на активне збагачення своїх потенційних можливостей. Відзначимо, що стимуляція цього виду

активності ще не набула застосування в широкій освітній практиці, тому активне включення студентів у творче музикування нерідко вперше для них демонструє реальність їх засвоєння й нерідко сприймається як несподівана приємність, новий крок у самопізнанні.

Акцентуємо також значущість активної позиції майбутніх фахівців у їхній підготовці до здійсненні науково-методичної, творчої за своєю сутністю діяльності, здатність до самостійного аналізу й умовиводу щодо музичних феноменів, закономірностей освітнього процесу в його специфічній, художньо-мистецькій галузі.

У діяльності сучасних вокалістів необхідність критичного та творчого переосмислення інформації набуває особливої значущості в умовах серйозної, інтенсивної наукової праці чисельної групи вокалістів-дослідників, яка, крім того, доповнюється лавиноподібною інформацією щодо власних винаходів і рецептів підготовки до вокально-виконавської діяльності, яку розташовують у Інтернеті далеко не завжди дійсно грамотні й самокритичні вокалісти. Отже, для молодого фахівця важливо володіти методами критичного аналізу, осмислення інноваційних пропозицій та на цих засадах створювати власну авторську систему занять вокалом із своїми вихованцями. При цьому вирішальну роль у цьому процесі відіграє бажання, зацікавленість майбутнього викладача у своєму професійному вдосконаленні, творчій самореалізації, розробці власної продуманої цілісної та гнучкої методичної системи. Усе зазначене дозволяє визначити в структурі пізнавальної активності майбутніх викладачів вокалу *творчо-діяльнісний компонент*.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи вищесказане, констатуємо, що дослідження сутності та специфіки активної пізнавальної діяльності майбутніх викладачів вокальних дисциплін вищої школи має сприяти підвищенню якості підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, вдосконаленню системи загальної музичної освіти, підвищенню якості педагогічного впливу на музично-естетичне й духовне зростання молоді в умовах сучасної дійсності.

Подальше дослідження має спрямовуватися на вдосконалення методики викладання вокально-фахових дисциплін у закладах вищої освіти, побудованої на засадах сприяння пізнавальній активності студентів магістратури.

ЛІТЕРАТУРА

- Левчук, Л. А. (2013). Пізнавальна активність в системі професійної підготовки майбутнього вчителя музики. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 94-98.
- Леонтьев, А. Н. (1978). *Проблемы развития психики*. Москва, МГУ. 584 с.
- Платонов, К. К. (1986). *Структура и развитие личности*. Москва: Наука.
- Рудницька, О. П. (1998). *Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти*. Київ, ІЗМН.

РЕЗЮМЕ

Чжу Юньжуй. Суть понятия «познавательная активность будущего преподавателя вокала» и его структура.

В статье анализируется сущность понятия «познавательная активность будущего преподавателя вокала» и специфика ее проявления в его деятельности. Охарактеризованы особенности познавательной деятельности будущего профессионала, объектом постижения которого являются музыкально-художественный феномен, личность студента, научно-методические знания, которые в совокупности должны обеспечивать их успешность в будущей преподавательско-практической и поисково-творческой методической деятельности.

Охарактеризованы особенности художественного познания и мышления. Рассмотрены основные виды проявления познавательной активности, присущие вокально-преподавательской профессии: критическое восприятие музыкальных явлений, владение навыками их дифференцированного и целостного анализа, исполнительская и вербально-педагогическая интерпретация произведений, готовность к самостоятельному разучиванию музыкального текста и его исполнению на высоком техническом и художественном уровне. Отмечена значимость овладения будущими специалистами основами научного познания, приобщения к созидательной методической и поисково-творческой деятельности будущего преподавателя вокальных дисциплин.

Обоснована структура познавательной активности преподавателя вокальных дисциплин в единстве ориентационно-побудительного, индивидуально-характерологического, когнитивно-операционного и творческо-деятельностного компонентов.

Ключевые слова: познавательная активность; преподаватель вокала; структурные компоненты: ориентационно-побудительный, индивидуально-характерологический, когнитивно-операционный, творческо-деятельностный.

SUMMARY

Zhu Yunrui. The essence of the notion “cognitive activity of the future vocal teacher” and its structure.

The article analyzes the essence of the notion “cognitive activity of a future vocal teacher” and the specifics of its manifestation in his/her activities. The features of the cognitive activity of the future professional are described, the object of comprehension of which is a musical-artistic phenomenon, the personality of the student, scientific and methodological knowledge, which together must ensure his/her success in future teaching, practical and search-creative methodological activities.

The features of artistic knowledge and thinking are characterized. The main types of cognitive activity manifestations inherent in the vocal teaching profession are examined: critical perception of musical phenomena,

possession of the skills of their differentiated and holistic analysis, performing and verbal-pedagogical interpretation of works, readiness for independent learning of a musical text and its performance at a high technical and artistic level. The importance of mastering by future specialists of the basics of scientific knowledge, familiarizing with creative methodological and search-creative activities of a future teacher of vocal disciplines is noted.

The structure of cognitive activity of a teacher of vocal disciplines in the unity of orientational-motivational, individual-characterological, cognitive-operational and creative-activity components is substantiated.

Key words: *cognitive activity; vocal teacher; structural components: orientational-motivational, individual-characterological, cognitive-operational, creative-activity.*